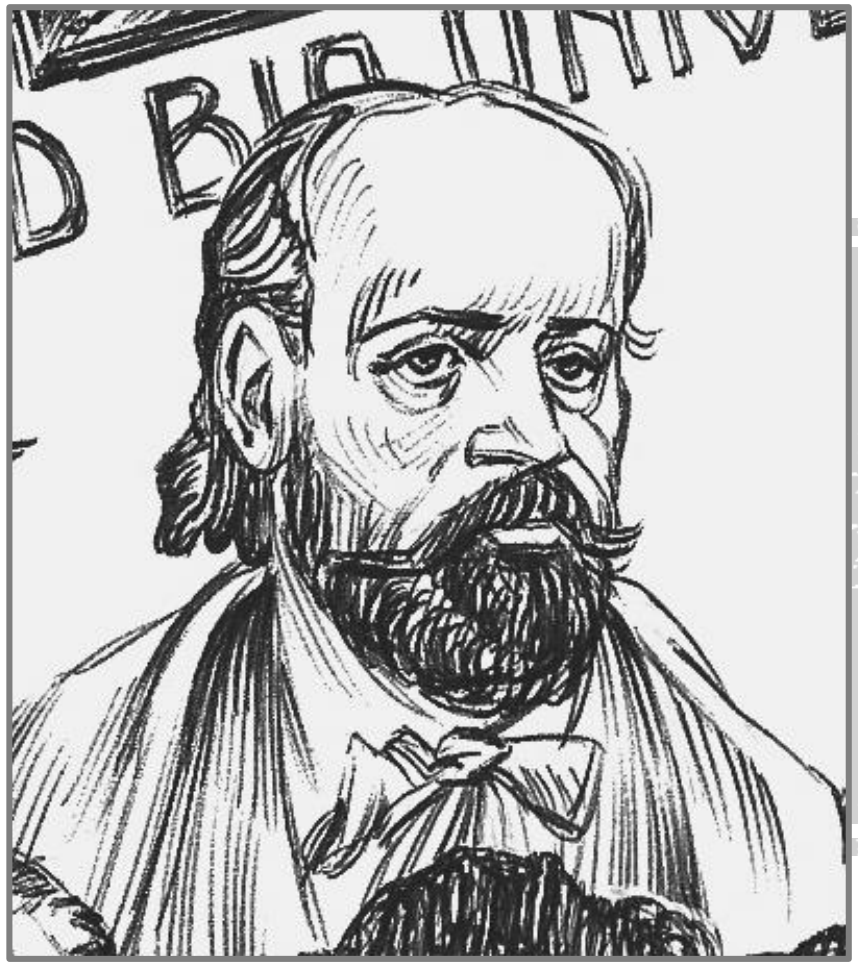

Portrét Jozefa Božetecha Klemensa, Akad. mal. Stanislav Lajda
Vyznanie : Bon jour, Paris. Good Morning, London. Dobrý deň, Žilina / Ján Frátrik ; obálka, kresby Stanislav Lajda, Mojmír Vlkolaček. - 1. vyd.- Žilina : Regionálne kultúrne stredisko, 1996. - 59 s.

Jozef Božetech Klemens

maliar, sochár, technik prírodovedec a pedagóg

*** 8. marec 1817, Liptovský Mikuláš**
† 17. január 1883, Viedeň

205. výročie narodenia

Klemens, Jozef Božetech, aj Clemens, 8. 3. 1817 Liptovský Mikuláš – 17. 1. 1883 Viedeň — slovenský maliar, fotograf (dagerotypista), prírodovedec, projektant a vynálezca.

Po absolvovaní dvoch tried ľudovej školy pracoval ako pomocník v knihárskej dielni G. Fejérpatakyho-Belopotockého v Liptovskom Mikuláši. Na základe jeho odporučenia a odporučenia K. S. Amerlinga bol prijatý na Akadémiu výtvarných umení v Prahe, kde študoval 1838 – 43 u F. X. Tkadlíka. Popri štúdiu vyučoval od 1839 maľbu a kresbu v Amerlingovom všeobecnom vzdelávacom ústave Budeč v Prahe a poskytoval súkromné hodiny kreslenia. Počas pobytu v Prahe sa zoznámil s viacerými osobnosťami českého kultúrneho a politického života, ktoré aj portrétoval; člen a podporovateľ viacerých českých národne orientovaných spolkov a inštitúcií (Matica česká, zakladajúci člen).

Od 1843 pracoval ako portrétista zemianskych rodín na Orave a v Šariši a ako poradca pre podnikanie a geologický prieskum. R. 1847 – 49 študoval na pražskom polytechnickom inštitúte prírodné a technické vedy, na vyššej reálke v Prahe získal 1856 aprobáciu učiteľa prírodných vied; pravdepodobne získal aj diplom zo staviteľstva. R. 1848 – 53 žil v Liptovskom Mikuláši, kde si 1849 otvoril výrobňu zinkovej bieloby (1851 ju zatvoril pre nedostatočný odbyt), 1853 – 55 v Bobrovci pri Liptovskom Mikuláši (pre Kostol sv. Juraja tam vytvoril cyklus nástropných malieb, oltárny obraz sv. Juraja a obraz sv. Jána Nepomuckého). R. 1855 pôsobil ako učiteľ kreslenia a maľby na lýceu v Belehrade, 1856 – 63 technický učiteľ na nižšej reálke v Žiline (vytvoril pre mesto viacero technických projektov, napr. projekt studne a rekonštrukcie poškodeného farského Kostola Najsvätejšej Trojice, pre ktorý o. i. namaľoval obraz hlavného Oltára Najsvätejšej Trojice), 1863 – 75 učiteľ prírodovedných predmetov, matematiky a kreslenia na katolíckom gymnáziu v Banskej Bystrici, od 1878 na dôchodku.

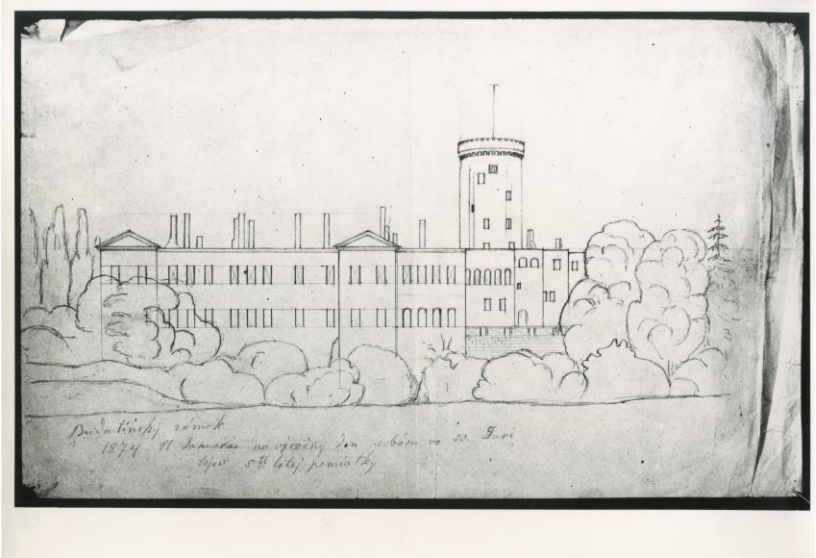

Aktívny účastník slovenského národného hnutia, zakladajúci člen Matice slovenskej, pre ktorú 1863 vytvoril návrhy ozdobného obalu stanov i triumfálnej brány pre prvé valné zhromaždenie, od 1869 člen prírodopisno-geologického a matematického odboru Matice slovenskej, člen spolku Tatrín.

Najznámejšou oblasťou jeho aktivít je maliarska tvorba. Spolu s P. M. Bohúňom reprezentoval výtvarné umenie obdobia slovenského národného obrodenia (tzv. národnej školy). Jeho raná tvorba bola ovplyvnená prostredím pražskej akadémie, tvorbou F. X. Tkadlíka a okruhom spolužiakov, najmä J. Mánesom. Venoval sa viacerým žánrom, ťažiskovým bol portrét. Maľoval portréty mešťanov, zemanov, národne orientovanej inteligencie a ich rodinných príslušníkov. Vytvoril typ reprezentačného portrétu, v ktorom sa pokúsil maliarskymi prostriedkami vyjadriť ideály a etické princípy národnoobrodenského procesu. Pre jeho portréty je charakteristická dramatická štylizácia pozadia, záujem o psychiku portrétovaného v kontraste s uzatvorenou kompozíciou, pevným tvarom, ako aj intenzívnym, ale redukovaným koloritom.

K jeho najvýznamnejším dielam patria portréty vedúcich predstaviteľov národného hnutia (*Portrét M. M. Hodžu*, 1846; *Portrét Š. Moyzesa*, 1871; *Portrét Ľ. Štúra*, 1873), predstaviteľov slovenskej národnej kultúry (*Portrét G. Fejérpatakyho-Belopotockého*, 40. roky 19. stor.; *Portrét P. Jozeffyho*, 1844; *Portrét A. Sládkoviča*, 1872) a popredných osobností českého spoločenského života (*Portrét pražského primátora Františka Dittricha*, 1841). Početnú skupinu jeho diel tvoria portréty žien a detí z okruhu portrétovaných (*Portrét Marie Pospíšilovej*, 1840; *Portrét Antonie Reisovej / alias Bohuslavy Rajskej pri laboratórnych pokusoch*, 1840 – 41).

Venoval sa aj sakrálnej tvorbe, v ktorej pretrval vplyv tvorby F. X. Tkadlíka inšpirovanej dielami rímskych nazarénov. Od konca 50. rokov 19. stor. maľoval oltárne obrazy a okrem tradičných biblických výjavov a obrazov svätcov (*Kristus na kríži*, 1870 – 80) vytvoril niekoľko oltárnych obrazov sv. Cyrila a sv. Metoda (napr. pre kostoly v Mojtíne, 1862, a v Dohňanoch, 1863).

Vytvoril aj skupinu krajinomalieb, ktoré sú komponované ako tzv. krajinárske zátišia a vyznačujú sa uvoľneným rukopisom (*Vykorenený strom*, 1860 – 70).
Od pobytu v Prahe sa zaujímal o dagerotypiu, 1842 – 43 s K. S. Amerlingom viedol v Prahe fotoateliér Swětloobrazárna. Z tohto obdobia pochádzajú dagerotypie (napr. *Rodinný portrét*, 1841 – 43) považované za najstaršie Klemensove diela.
Výnimočne sa venoval sochárskej tvorbe (busta *Karadjordjeho*, pol. 50. rokov 19. stor.). V Klemensových dielach sa prelínajú štýlové východiská klasicizmu a romantizmu (romantickou štylizáciou a pátosom sa vyznačujú najmä portréty) s prvkami stredoeurópskeho realizmu obdobia biedermeiera. Od 60. rokov 19. stor. vplývala na jeho portrétnu tvorbu dagerotypia (*Portrét Ľudmily Jesenskej*, 1865; *Portrét súrodencov*, 1882) a často maľoval podľa predlohy.
Zaoberal sa aj bádateľskou činnosťou v oblasti prírodných vied (od 1858 člen Cisársko-kráľovského ríšskeho geologického ústavu vo Viedni, od 1862 Uhorskej prírodovednej spoločnosti v Pešti). Ako člen viedenského geologického ústavu spolupracoval s D. Štúrom pri tvorbe geologických máp Liptovskej a Trenčianskej stolice. Skúmal minerálne pramene na Liptove a ložiská minerálov v okolí Banskej Bystrice (1854 objavil ložisko kamenného uhlia a mramoru). Vlastnil rozsiahlu mineralogickú a botanickú zbierku. Realizoval archeologický výskum zameraný na odkrytie artefaktov kultúry starých Slovanov (Hrádok pri dnešných Horných Pršanoch), analyzoval nápisy na skalách Kremnických vrchov s cieľom odhaliť pozostatky tzv. runoslovanských nápisov na slovenskom území, vytvoril súbor nákresov nájdených predmetov a skúmaných lokalít. Od 60. rokov 19. stor. sa venoval technickým vynálezom, vytvoril návrh tzv. hrajetisku a samotlače – tlačiarenského stroja, ktorého nákresy poslal 1862 na Svetovú výstavu do Londýna. Koncom 70. rokov 19. stor. navrhol žiaroruch – motor založený na princípe pohonu teplým vzduchom, nepodarilo sa mu však postaviť jeho prototyp (nezískal podporu podnikateľov ani patent uhorského patentového úradu). Autor viacerých populárno-náučných článkov i odborných štúdií a recenzií z oblasti prírodných vied a umenia.

Klemens, Jozef Božetech [online]. Encyclopaedia Beliana, ISBN 978-80-89524-30-3. [cit. 2022-02-15].
Dostupné na internete: https://beliana.sav.sk/heslo/klemens-jozef-bozetech

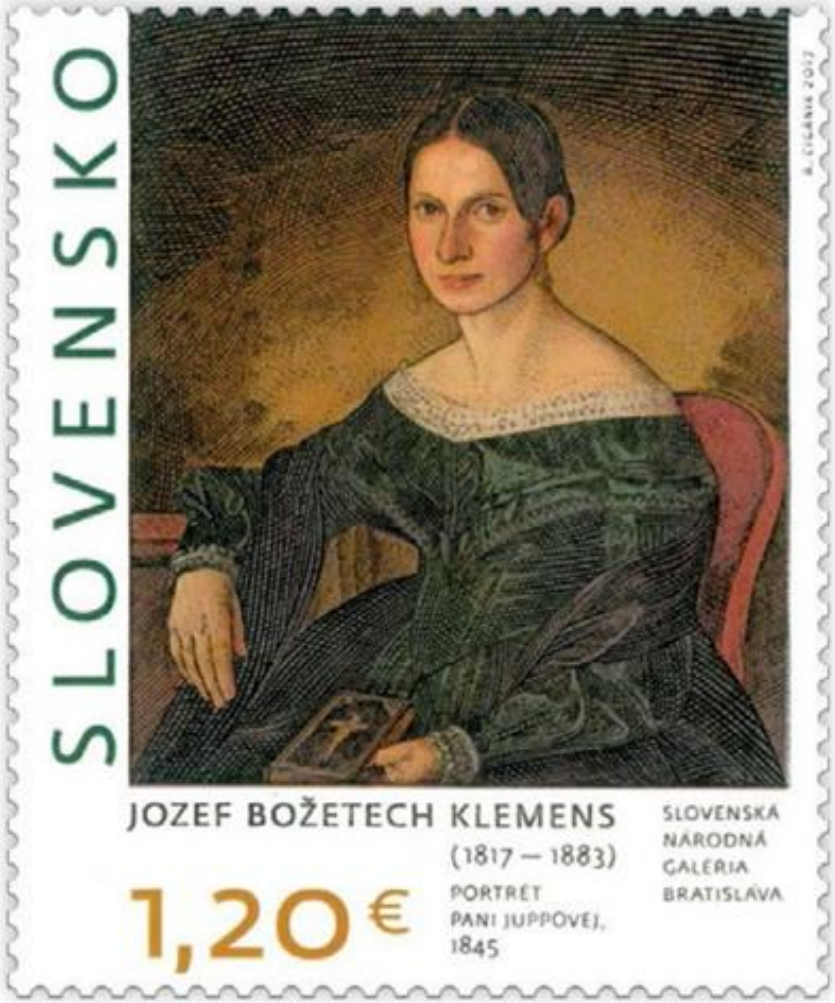

V roku 2017 bola v priestoroch Liptovskej galérie Petra Michala Bohúňa v Liptovskom Mikuláši slávnostné uvedená poštová známka,
Umenie: Jozef Božetech Klemens - Portrét pani Juppovej

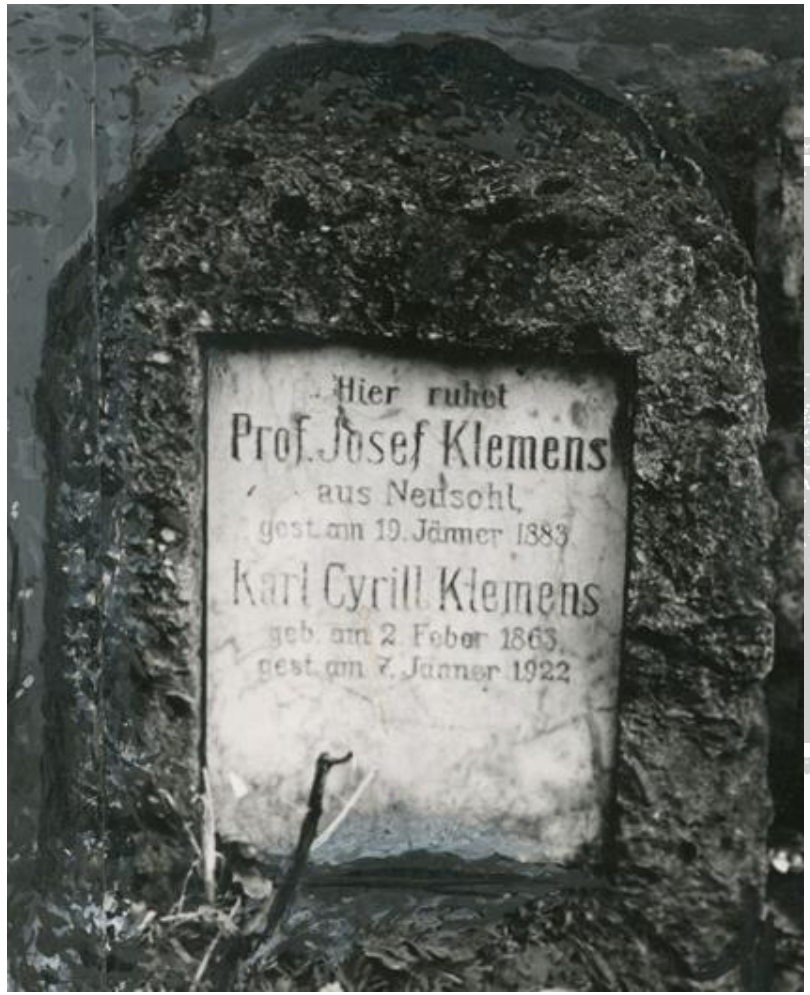

Náhrobný kameň Jozefa Božetecha Klemensa vo Viedni

Obraz Jozefa Božetecha Klemensa v Kostole Obrátenia sv. Pavla, sv. Pavol apoštol

Obrazy Jozefa Božetecha Klemensa v Katedrále Najsvätejšej Trojice,
Nepoškvrnené počatie, Oltár sv. Anny

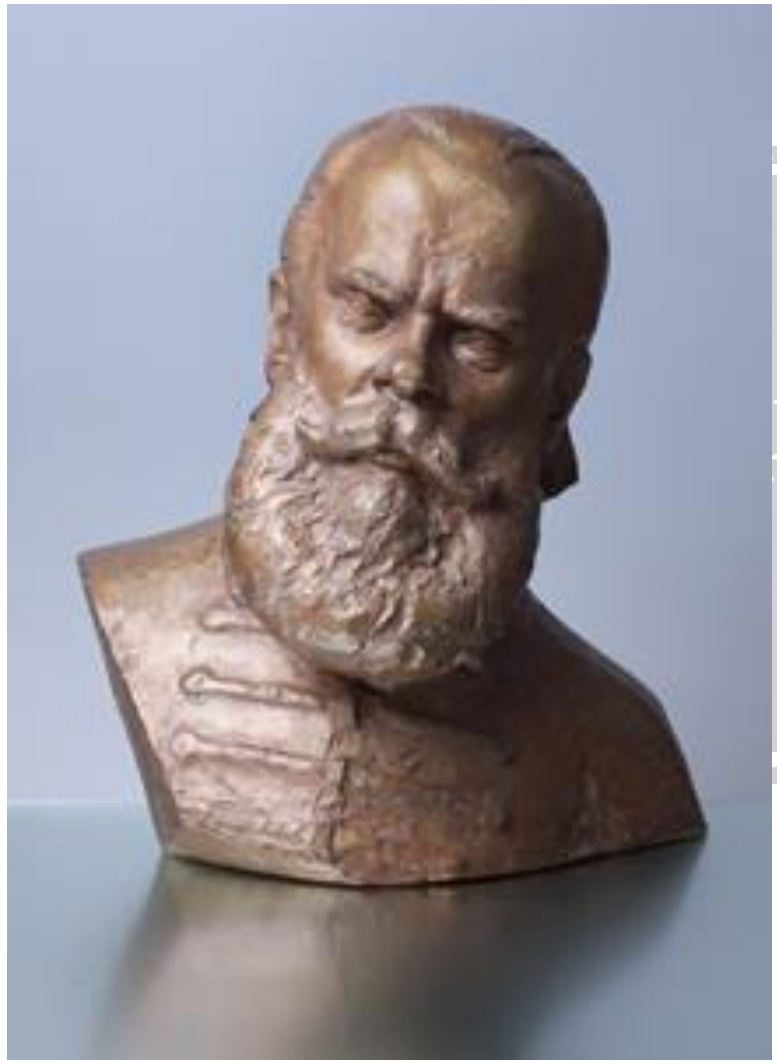

Busta Jozefa Božetecha Klemensa od Ladislava Beráka

Jozef Božetech Klemens knihy

(výber kníh z fondu Krajskej knižnice v Žiline)

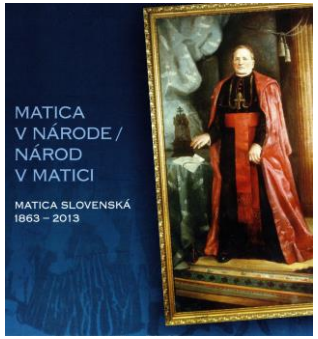
MATICA
V NÁRODE /
NÁROD
V MATICI
MATICA SLOVENSKÁ
1863 – 2013

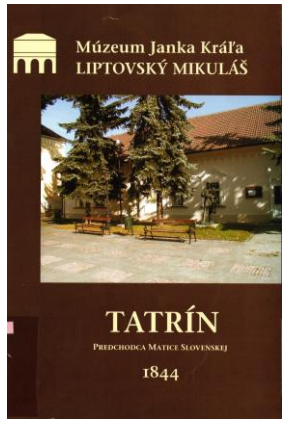
Múzeum Janka Kráľa
LIPTOVSKÝ MIKULÁŠ
TATRÍN
PREDCHODCA MATICE SLOVENSKEJ
1844

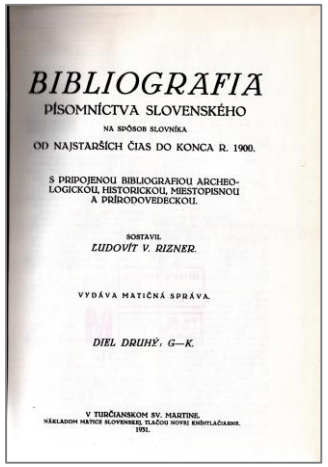
BIBLIOGRAFIA
PÍSOMNÍCTVA SLOVENSKÉHO
NA SPÔSOB SLOVNÍKA
OD NAJSTARŠÍCH ČIAS DO KONCA R. 1900.
S PRIPOJENOU BIBLIOGRAFIOU ARCHEOLOGICKOU, HISTORICKOU, MIESTOPISNOU A PRÍRODOVEDECKOU.
SOSTAVIL
LUDOVÍT V. RIZNER.
VYDÁVA MATIČNÁ SPRÁVA.
DIEL DRUHÝ, G—K.
V TURČIANSKOM SV. MARTINE.
NÁKLADOM MATICE SLOVENSKEJ, TLAČOU NOVEJ KNIHTLAČIARNE.
1901.

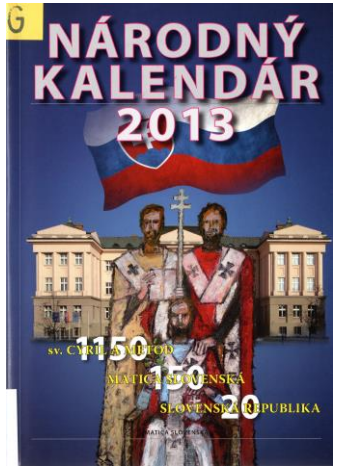
G
NÁRODNÝ
KALENDÁR
2013
1150
150
20
MATICA SLOVENSKÁ
SLOVENSKÁ REPUBLIKA

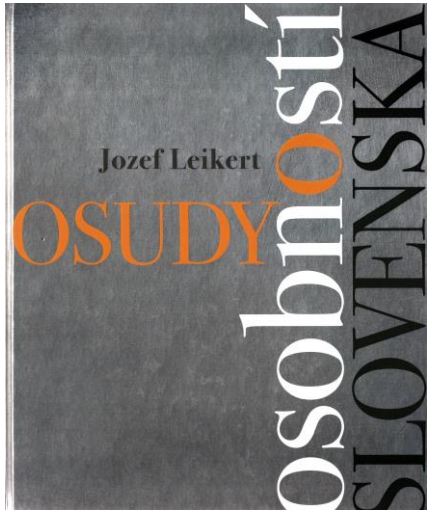
Jozef Leikert
OSUDY
osobností
SLOVENSKA

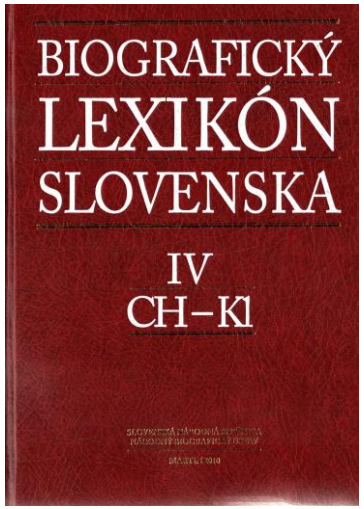
BIOGRAFICKÝ
LEXIKÓN
SLOVENSKA
IV
CH–Kl

VÝZNAMNÉ OSOBNOSTI SLOVENSKÝCH DEJÍN
LADISLAV ŠVIHRAN
ONDREJ PÖSS
MAJSTRI
DUCHA

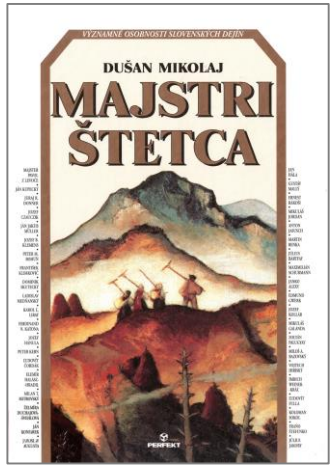
VÝZNAMNÉ OSOBNOSTI SLOVENSKÝCH DEJÍN
DUŠAN MIKOLAJ
MAJSTRI
ŠTETCA
PERFEKT

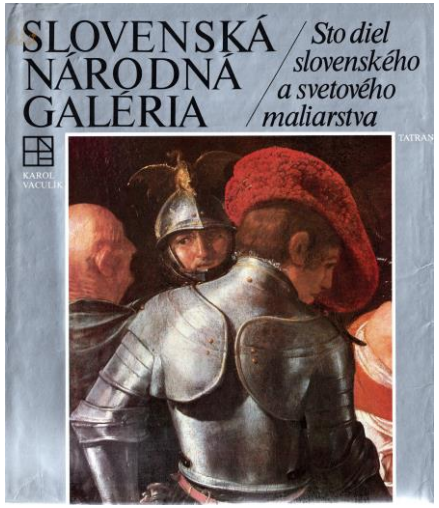
SLOVENSKÁ
NÁRODNÁ
GALÉRIA
Sto diel slovenského a svetového maliarstva
KAROL VACULÍK

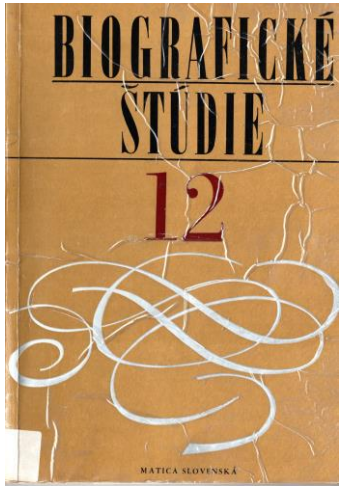
BIOGRAFICKÉ
ŠTÚDIE
12
MATICA SLOVENSKÁ

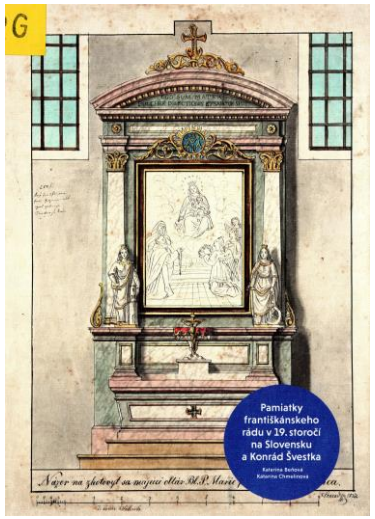
G
Pamiatky
františkánskeho
rádu v 19. storočí
na Slovensku
a Konrád Švestka

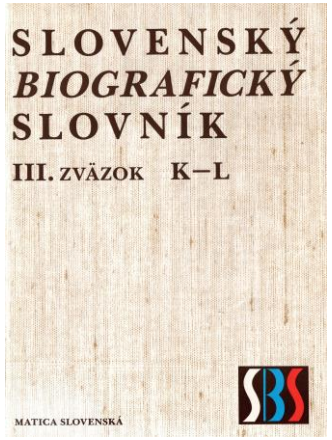
SLOVENSKÝ
BIOGRAFICKÝ
SLOVNÍK
III. ZVÄZOK K–L
MATICA SLOVENSKÁ
SBS

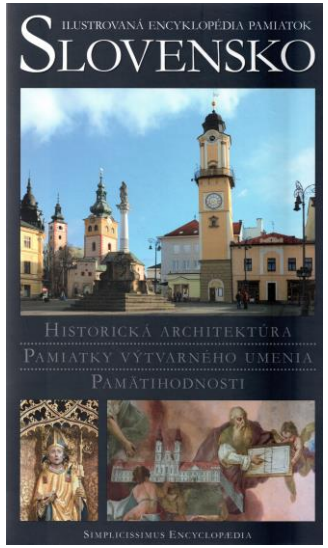
ILUSTROVANÁ ENCYKLOPÉDIA PAMIATOK
SLOVENSKO
HISTORICKÁ ARCHITEKTÚRA
PAMIATKY VÝTVARNÉHO UMENIA
PAMÄTIHODNOSTI
SIMPLICISSIMUS ENCYCLOPAEDIA

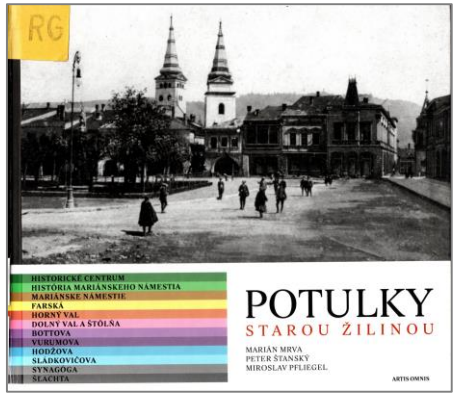

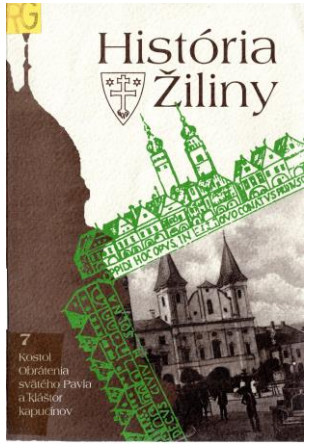

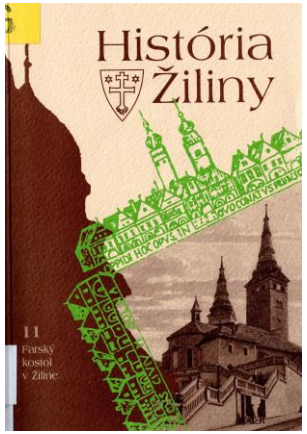

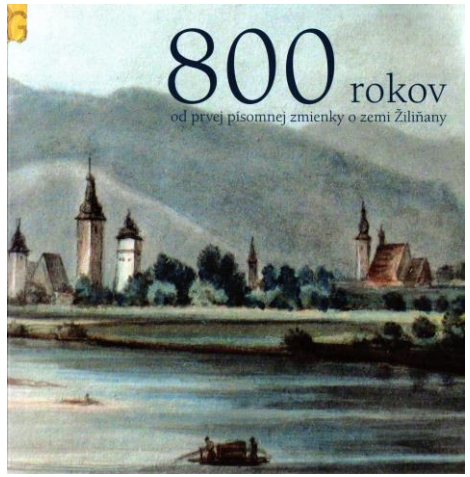

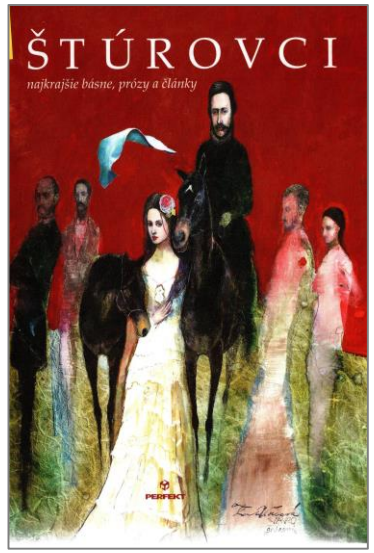

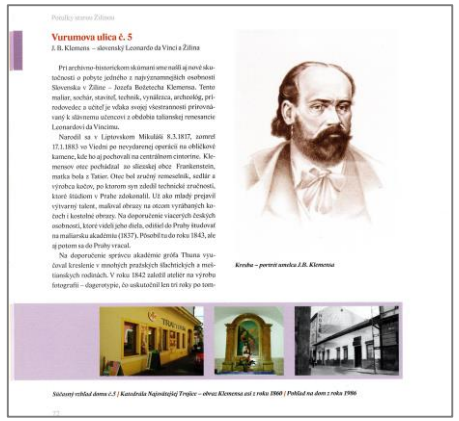
Vurumova ulica č. 5

J. B. Klemens – slovenský Leonardo da Vinci z Žiliny

Pri archívno-historickom skúmaní sme našli aj nové skutočnosti o pobyte jedného z najvýznamnejších osobností Slovenska v Žiline – Jozefa Božetecha Klemensa. Tento maliar, sochár, staviteľ, technik, vynálezca, archeológ, prírodovedec a učiteľ je vďaka svojej všestrannosti prirovnávaný k slávnemu učencovi z obdobia talianskej renesancie Leonardovi da Vincimu.

Narodil sa v Liptovskom Mikuláši 8.3.1817, zomrel 17.1.1883 vo Viedni po nevydarenej operácii na obličkové kamene, kde ho aj pochovali na centrálnom cintorine. Klemensov otec pochádzal zo slezskej obce Frankenstein, matka bola z Tatier. Otec bol zručný remeselník, sedlár a výrobca kočov, po ktorom syn zdedil technické zručnosti, ktoré študoval v Prahe zálokmalil. Už ako mladý prejavil výtvarný talent, maľoval obrazy na otcom vyrábaných kočoch i kostolné obrazy. Na doporučenie viacerých českých osobností, ktoré videli jeho dieła, odišiel do Prahy študovať na maliarsku akadémiu (1837). Späť do rodu roku 1843, ale aj potom sa do Prahy vracal.

Na doporučenie správcu akadémie grófa Thuna vyučoval kreslenie v mnohých pražských šlachtických a mešťianskych rodinách. V roku 1842 založil ateliér na výrobu fotografií – dagerotypie, čo uskutočnil len tri roky po tom-

Kresba – portrét umelca J.B. Klemensa

Súčasný vzhľad domu č.5 | Katedrála Najsvätejšej Trojice – obraz Klemensa asi z roku 1860 | Pohľad na dom z roku 1986

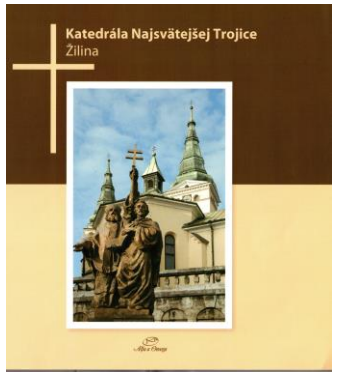

Portréty Ludovíta Štúra a Adely Ostrolúckej

Klemens maľoval portrét Štúra podľa litografie českého ilustrátora Františka Kolára (1829 – 1894) žijúceho vo Viedni. Kolár vytvoril jeho prvý portrét (vrátane) roku 1849 a potom po jeho smrti roku 1861 na objednávku slovenských študentov študujúcich vo Viedni. V čase vzniku prvého portrétu sa Štúr už poznal s dcérou zemana a zvolenského podžupana Adelou Ostrolúckou. Zostal po nej jediný portrét, zobrazujúci ju stojacu v miestnosti, v weltých romantických šatách lemovaných trojitou čipkou, s atribútmi, ktoré poukazujú na jej literárny a hudobný vzdelať. V ruke má knihu a po boku podľa podoby portrétnu busta svojho učiteľa hudby Ferenca Erkela (autora maďarskej hymny). Na znak úcty je o ňu opretý valerinovo veniec. Portrét namaľoval takmer dvadsať rokov po jej smrti maďarský maliar a profesor kreslenia Sámos Vidéky (1827 – 1901). Mal blízko k hudbe, maliarske skúsenosti získal v Talianku. Roku 1871 sa vrátil do Uherska a venoval sa kresleniu na priemyselné účely a vyučovaniu v škole kreslenia pre ženy, ktorú sám založil. Najvačšiu slabinou Vidékyho – podobne ako Klemensa – bolo maľovanie rúk.

Zuzana Bartošová
Ivan Gerát
Marta Heruzová
Jozef Medvecký
Martin Vančo

Storočie romantizmu

Sámos Vidéky: Adela Ostrolucka (1824 – 1853), Martin (č. 2. Medvecký)

František Kolár: Ľudovít Hloslav Štúr, Viedeň, 1849

Jozef Božetech Klemens: Michal Miloslav Hodža, Bratislava, 1846

Portrét Bohuslavy Rajtovej (pri takomto krojových pokrutách zachytáva ženu narodzbaloyfu Antonia Reiesovi, ktorú a podobňa meno na Bohuslava Rajtoj. Portrét s nazobleepjim pozadím ukazuje ženu v tmavých šatách ružovej farbovej. Práve tá sa pomedlia, aby sa nenechala za svoju túpiu – slovenského bojovníka Samo Bohdana Hrobotia. Ale aby sa ukázala pre nanoď a zdobiť z práve cudzoveného českého básnika Františka Antona Čelakovského a po stanie sa o jeho pokrytrtv. Vyzdá znamenal rozmaz pu ožiech a ústach. Zaujímavosť portrétu spočíva v tom, že Klemens namaľoval ženu v nemchyčkou dlohu v pozadných šatách, ale pestenuje modernú slúp oblečením: dievčiv v prozných šatách a v neobvyklej strúcc vedecého skúmania.

143

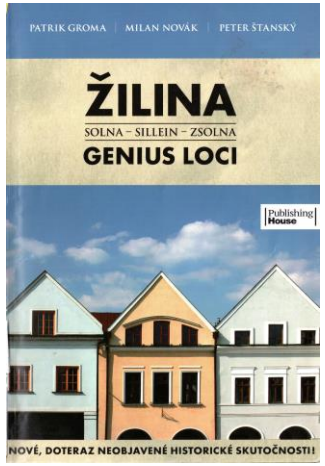

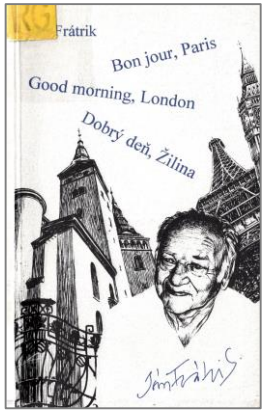

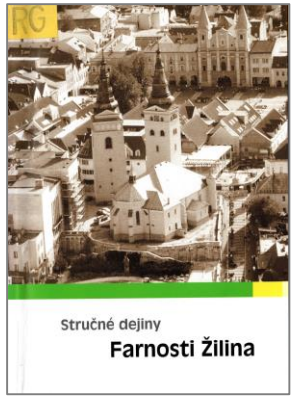

Súpis literatúry

Bibliografia písomníctva slovenského 2. / Ľudovít Vladimír Rizner. - Martin : Matica slovenská, 1931. - 509 s.

Tatrín / Daniel Rapant. - Martin : Matica slovenská, 1950. - 179 s.

Slovenská národná galéria : staré slovenské umenie / Karol Vaculík. - 1. vyd. - Bratislava : Tatran, 1978. - 523 s.

ABC kulturních památek Československa. - Praha : Panorama, 1985. - 678 s.

Biografické štúdie 12 / zostavil Augustín Maťovčík. - Bratislava : Matica slovenská, 1985. - 126 s.

Slovenská národná galéria : sto diel slovenského a svetového maliarstva / Karol Vaculík. - 1. vyd.- Bratislava : Tatran, 1985. - 234 s.

Slovenský biografický slovník 3. K-L : od roku 833 do roku 1990.- Martin : Matica slovenská, 1989.- 445 s.

Vyznanie : Bon jour, Paris. Good Morning, London. Dobrý deň, Žilina / Ján Frátrik ; obálka, kresby Stanislav Lajda, Mojmír Vlkolaček. - 1. vyd.- Žilina : Regionálne kultúrne stredisko, 1996. - 59 s.

Reprezentačný biografický lexikón Slovenska / Augustín Maťovčík...[et al.]. - 1. vyd. - Martin : Vydavateľstvo Matice slovenskej, 1999. - 384 s.

Majstri ducha / Ladislav Švihran, Ondrej Pöss ; [fotografie: Pavol Blažo...[et al.]]. - Bratislava : Perfekt, 2002. - 81 s.

Majstri štetca / Dušan Mikolaj ; [fotografie: Anna Mičúchová...[et al.]] ; [design: Lubomír Mika]. - Bratislava : Perfekt, 2002. - 81 s.

Z priazne svätého Huberta : sochár a maliar Ladislav Berák / [zostavili a pripravili Tomáš Mazáč, Andika Beráková]. - Bratislava : PaRPRESS, 2004. - 91 s.

Liptovský Mikuláš = Liptovský Mikuláš - the story of the town : príbeh mesta / text: Ivan Laučík, Daniela Komárová ; [anglické texty: Marína Gálisová] ; [grafická úprava: Jozef Lomnický]. - Banská Bystrica : Štúdio Harmony, 2004. - 128 s.

História Žiliny. 7, Kostol Obrátenia svätého Pavla a kláštor kapucínov / Ľubomír Prikryl, Peter Štanský, Dana Doricová ; [fotografie Jozef Dorica...[et al.]]. - 1. vyd.- Žilina : Edis, 2006. - 137 s.

Tatrín. Predchodca Matice slovenskej / [zostavila: Daniela Fiačanová] ; [fotografie: Zdenko Blažek]. - Liptovský Mikuláš : Múzeum Janka Kráľa, 2006. - 20 s.

Stručné dejiny Farnosti Žilina / [zostavil Ľubomír Prikryl]. - Žilina : Rímskokatolícky farský úrad, 2006. - 61 s.

Umenie na Slovensku : stručné dejiny obrazov / Zuzana Bartošová...et al. ; [design Braňo Gajdoš]. - Bratislava : Slovart, 2007. - 256 s.

800 rokov od prvej písomnej zmienky o zemi Žiliňany : katalóg výstavy zbierkových predmetov a dokumentov k dejinám Žiliny / [zostavila: Mária Okániková] ; [autori textov: Jaroslava Mrvová, Mária Okániková, Zuzana Staneková, Peter Štanský] ; [fotografie: Anna Kucharčíková] ; [anglický preklad: Martin Mičura]. - 1. vyd. - Žilina : Považské múzeum, 2008. - 63 s.

Slovensko. Ilustrovaná encyklopédia pamiatok : historická architektúra : pamiatky výtvarného umenia : pamätihodnosti / [Peter Kresánek ... [et al.]]. - Bratislava : Simplicissimus vydavateľstvo, 2009. - 983 s.

Biografický lexikón Slovenska. IV., Ch-Kl / [zostavil a redakčne upravil kolektív pracovníkov Národného biografického ústavu Slovenskej národnej knižnice v Martine]. - [1. vyd.]. - Martin Slovenská národná knižnica, Národný biografický ústav 2010. - 587 s.

Potulky starou Žilinou / [1.] Marián Mrva, Peter Štanský, fotografie Miroslav Pfliegel ; fotografie Peter Cabadaj.- Žilina : Artis Omnis, 2010.- 91 s.

Matica v národe / Národ v Matici : Matica slovenská 1863-2013 / [autor výstavy a katalógu: Pavol Parenička] ; [výtvarné a grafické riešenie výstavy a katalógu: Igor Štrbík]. - 1. vyd. - Martin : Slovenská národná knižnica, 2012. - 46 s.

Katedrála Najsvätejšej Trojice Žilina / [zostavil a vydal Vladimír Šušoliak, odborná spolupráca Ľubomír Viliam Prikryl ; fotografie Milan Kosec].- 1. vyd.- Žilina : Vladimír Šušoliak, 2012. - 24 s.

Žilina Solna - Sillein - Zsolna : Genius loci / Patrik Groma, Milan Novák, Peter Štanský ; [fotografie: Jozef Antošík [et al.] ; kresba: Peter Šimko ; mapa: Juraj Popluhár].- 1. vyd.- Žilina : Publishing House, 2013. - 152 s.

História Žiliny. 11, Farský kostol v Žiline / Jozef Moravčík, Miroslav Pfliegel, Kristína Zvedelová, Milan Marček, Tomáš Janura, Dana Doricová, Jozef Dorica. - 1. vyd. - Žilina : Edis, 2013. - 92 s.

Pamiatky františkánskeho rádu v 19. storočí na Slovensku a Konrád Švestka / Katarína Beňová, Katarína Chmelinová. - Martin Vydavateľstvo Matice slovenskej 2013. - 207 s.

Štúrovci : najkrajšie básne, prózy a články. - 1. vyd. - Bratislava : Perfekt, 2015. - 198 s.

Stojedenásť známych Slovákov / Michal Eliáš. - 1. vyd. - Martin : Matica slovenská, 2017.- 231 s.

Osudy osobností Slovenska / Jozef Leikert. - Prvé vydanie. - Bratislava : Ikar, 2020. - 414 strán

Jozef Božetech Klemens články

(výber článkov z fondu Krajskej knižnice v Žiline)

Súpis článkov
celoslovenská tlač (výber)

Dodatok ku nápisom runoslovanským v horách kremnických / Jozef Božetech Klemens. - In: Letopis Matice slovenskej. - Roč. 5, č. 17 (1868), s. 96-99.

Všestranný maliar Klemens / Mária Okániková. - Fotogr.- In: Slovenské národné noviny : dvojtýždenník Matice slovenskej. - Roč. 18, č. 6 (2007), s. 8. - ISSN 0862-8823

Maliar s talentom i odvahou / Alžbeta Remiášová. - Fotogr.- In: Slovenka : týždenník slovenských žien a rodín. - Roč. 61, č. 4 (2008), s. 76-77. - ISSN 0231-6676

Maliar s "leonardovským duchom" / P.M. Kubiš. - In: Slovenské národné noviny : dvojtýždenník Matice slovenskej. - Roč. 19, č. 8 (2008), s. 8.- ISSN 0862-8823

Maliar Jozef Božetech Klemens : sakrálne diela v Žiline a Turzovke / Monika Váleková. - Obrázky. - In: Listy Slovákov a Čechov, ktorí chcú o sebe vedieť viac. - ISSN 1213-0249. - Roč. 19, č. 11 (2012), s. 20-21.

Skutočná podoba Ľudovíta Štúra : rok 2015 patrí najväčšiemu Slovákovi. Jeho pravú tvár zachytáva jediná fotka / (md). - Fotogr.- In: Nový čas : nezávislý denník. - ISSN 1335-4655.- Roč. 25, č. 3 (05.01.2015), s. 7.

Obraz objednala Matica slovenská : prvý farebný portrét Ľ. Štúra je od maliara J. B. Klemensa. - Obr.- In: Slovenské národné noviny : dvojtýždenník Matice slovenskej. - ISSN 0862-8823. - Roč. 31, č. 3 (23.01.2016), s. 11.

Poštové známky 2017 : poštové známky so slovenskou poštou. - Obr.- In: Latte. - Roč. 1, č. 4 (2017), s. 24-29.

Prvý farebný portrét Ľ. Štúra je od maliara J. B. Klemensa

Obraz objednala Matica slovenská

Obraz objednala Matica slovenská a bol to jeden z najzávažnejších kultúrnych počinov Matice slovenskej pri príležitosti 10. výročia jej založenia. Po dvoch priamych „fotografických" portrétoch Ľudovíta Štúra, ktoré boli vytvorené súdobou reprodukčnou technikou dagerotypie (jeden sólový, druhý skupinový), prvým „umelým" portrétom Štúrovej tváre je litografia srbského maliara Anastaza Jovanoviča zo začiatku roku 1848.

Klemensov portrét (výrez).

Historici a historici umenia tvrdia, že je to portrét „podľa vizuálnej pamäti" a do istej miery ho diskriminujú, lebo Štúrovu tvár majú zafixovanú z litografie českého maliara Františka Kolářa a z olejomaľby slovenského maliara Jozefa Božetecha Klemensa. Jedno je však isté: Štúr a Jovanović sa osobne dobre poznali. Štúr k „juhoslovanským bratom" chodieval rád a dosť často. No a Jovanović pozorne sledoval národno-obrodenské snahy Slovákov i politické úsilia všetkých Slovanov v ríši. Najmä Slovanský zjazd začiatkom júna 1848 v Prahe. Z tohto snemovania sa nám zachoval obrázok – litografia Josefa Hellicha s básňou Václava Hanku, na ktorom sú zobrazení najvýznamnejší účastníci Slovanského zjazdu 1848. Prvý vľavo je Ľudovít Štúr. Jeho tvár je tu nápadne podobná Jovanovičovmu portrétu.

■ **ŠTÚROVA TVÁR**

Tento Jovanovičov obrázok Štúrovej tváre na Slovensku po prvý raz uverejnil Daniel Lichard ako frontispice pre svoj Časník, čiže Kalendář pre všechny stavy na rok 1857. Treba pripomenúť, že Anastaz Jovanović vzápätí, v roku 1849, vytvoril aj litografický portrét Jozefa Miloslava Hurbana. Je to neklamný dôkaz, že pozorne sledoval vývin Slovenského povstania 1848 – 1849 a podporoval naše úsilia. V poradí druhým „vytvarným" portrétom Ľudovíta Štúra je litografia českého maliara Františka Kolářa z roku 1861. Ako hovorí Olga Pavúková, bývalá dlhoročná riaditeľka Múzea Ľudovíta Štúra v Modre, unikátna dagerotypická snímka Štúrovho portrétu (asi z roku 1850) mu „poslúžila ako predloha k posmrtne vytvorenej litografii". Odvtedy až doteraz je to najfrekventovanejší Štúrov portrét. Štúra spodobuje nielen v detaile tváre, ale i v elegantnom dobovom oblečení od pása hore. Čas jeho vzniku nie je náhodný. Bolo to v roku Memorandového zhromaždenia v Martine, ktoré sa uskutočnilo v dňoch 6. a 7. júna 1861 a na ktorom bolo prijaté Memorandum slovenského národa. Zdá sa, že tento zdvih slovenského národa po desaťročí Bachovho absolutizmu bol veľkým inšpiračným zdrojom pre českého maliara (ktorý už desaťročie predtým litograficky zvečnil aj tvár Jozefa Miloslava Hurbana – 1849). Pravdepodobne ho namaľoval až po memorandovom zhromaždení, lebo nemáme informácie o tom, že by už bol známy pred jeho uskutočnením.

■ **PODOBIZEŇ ZACHRÁNILI**

Prvým farebným portrétom Ľudovíta Štúra je olejomaľba na plátne od uznávaného slovenského maliara Jozefa Božetecha Klemensa, ktorému poslúžila Kolářova litografia. Obraz objednala Matica slovenská v roku 1872, hotový bol v roku 1873 a bol to jeden z najzávažnejších kultúrnych počinov Matice slovenskej pri príležitosti 10. výročia jej založenia. Stal sa dominantou výzdoby dvorany Matice v jej prvej sídelnej budove v Martine. Matica ho zaplatila „z prostriedkov Štúrovej základiny, vytvorenej z dobrovoľných príspevkov na postavenie náhrobného pomníka Ľudovítovi Štúrovi v Modre". Nevisel tam však dlho. Matica slovenská bola v roku 1875 zrušená a jej zbierky zhabané. Našťastie, Štúrov obraz vedajší činovníci včas zachránili. Obraz je svedectvom čulých matičných aktivít v prvom období jej pôsobenia a zároveň dokazom, že Štúrov duch, jeho myšlienky i činy boli v slovenskom národe stále živé a že jeho pamiatku sme si vážili od samého začiatku.

Zdroj: [teraz.sk; 07/01/2016; TASR]

Rok 2015 patrí najväčšiemu Slovákovi ● Jeho pravú tvár zachytáva jediná fotka

Skutočná podoba Ľudovíta Štúra

MARTIN – Ľudovíta Štúra poznáme väčšinou z obrazu, ktorý v roku 1873 namaľoval Jozef Božetech Klemens. Slovenská národná knižnica v Martine však má unikátny záber starý 166 rokov, na ktorom je zachytená tvár slovenského dejateľa. Čo poviete, trafil sa maliar do podoby?

TAKTO HO POZNÁME: Štúra namaľoval Jozef Božetech Klemens.

UNIKÁTNY ZÁBER: Je z roku 1849 a potvrdzuje, že Štúr mal naozaj bradu.

Verná podoba rodáka z Uhrovca Ľudovíta Štúra sa nachádza na predchodkyni fotografie - dagerotype, z roku 1849. Ide o skupinovú snímku členov Slovenskej deputácie, ktorí išli k císarovi Františkovi Jozefovi I. **„Verejnosť tak môže porovnať rozdiel medzi jeho vernou podobou a romantickými maľbami a kresbami,"** uviedla generálna riaditeľka Slovenskej národnej knižnice Katarína Krištofová. **Ako vidieť, Ľudovít Štúr bol štíhly a nosil aj povestnú bradu, ktorá je u mužov trendy i dnes.** Dagerotyp zhotovili bratia Angerovci z Malaciek. Ľudovít, starší z nich, bol dvorným fotografom císára Františka Jozefa I. a táto vzácna snímka sa do zbierky knižnice dostala vďaka rodine J. M. Hurbana, ktorý sa opiera o Štúrovo plece. Slovenský národný buditeľ si so svojími vernými priateľmi pri vzniku tejto snímky musel aj niečo vytrpieť. Moderná umelecká novinka tých čias mala totiž dlhý čas expozície. Páni museli bez pohnutia stáť či sedieť asi pol hodiny. Fotografi preto používali rôzne držiaky hláv, rúk a nôh.

Slovenská národná knižnica vlastní viac ako 800 listov, textových dokumentov a fotografií súvisiacich s osobou a so životom Ľudovíta Štúra. **Každý mesiac zdigitalizuje a zverejní tie najzaujímavejšie z nich a môžeme tak v roku, keď si pripomíname 200. výročie jeho narodenia, spoznať Štúra bližšie.** Zvlášť, keď aj rok 2015 je venovaný práve tejto významnej osobnosti našich dejín. (md)

Maliar Jozef Božetech KLEMENS

Sakrálne diela v Žiline a Turzovke

J. B. Klemens: Drotárska zástava

Tvorba známeho slovenského umelca Jozefa Božetecha Klemensa (1817 Liptovský Mikuláš – 1883 Viedeň), ktorou významne obohatil dejiny slovenského výtvarného umenia, i jeho životné osudy boli úzko viazané so stredným a severným Slovenskom. Hoci ho na istý čas získala Praha i Belehrad a spolupracoval v inštitucíami sídliacimi vo Viedni i Pešti, v spomínaných častiach Slovenska prežil väčšinu svojho života a zanechal na veľa svojich diel.

Umelecký začiatok bol čistý pred polovicou 19. storočia a spolu so svojím mladším kolegom maliarom Petrom Michalom Bohúňom sa zapojil do diania spojeného so slovenským národným obrodením. Obsiedoja jeho úlohy prenikli do slovenského výtvarného umenia a utvorili v tom línii národne orientovaného maliarstva, ktorá dovtedy absentovala. Kľúčovú rolu v Klemensovom záujme o národné dianie zohralo štúdium na Akadémii výtvarných umení v Prahe. Počas rokov pobytných v tejto kultúrnej metropole umelec získal niečím mnoho užitočných poznatkov z oblasti výtvarnej tvorby a prírodných i technických vied, kvojm sa venoval popri štúdiu maliarstva, ale prostredie, v ktorom sa pohyboval, významne sformovalo aj jeho národnovi orientáciu. Kontakt s českými vlastencami, národnobuditeľskými pohyb a vzory českých kolegov – maliarov v tom posilnili pocit príslušnosti k vlastenému národu. Svedčí o tom aj obsahové zameranie jeho tvorby, ktoré sa pod vplyvom pražských skúseností úzko viazalo predovšetkým na dobové udalosti a osobnosti spojené s národným hnutím. Klemens najčastejšie spomedzi svojich súčasníkov maľoval slovenských a českých vlastencov, príležitostne zobrazoval aj domácu prírodu. Klemens sa však do dobového národnobrodiaceho diania zapájal viac aktívnou účasťou – bol zakladajúcim členom Matice českej a Matice slovenskej – vytvoril aj jej znak a okrem toho sa mu viac-menej pripisuje autorstvo návrhov memorandového pohára, náramku a prstenu.

Asda najnámejšia a najpočetnejšia je práve jeho portrétna tvorba založená na princípoch klasicistického maliarstva s črtami romantizmu. Spomedzi slovenských obrodencov veľmi prevažovali v roku 1846 zvolaní Michala Miloslava Hodžu, zatiaľ čo v 70. rokoch 19. storočia podľa fotografií namaľoval Štefana Moyzesa, Andreja Sládkoviča, Ľudovíta Štúra a iných.

Popri portrétoch dominovaly v jeho tvorbe aj diela so sakrálnou tematikou. Okrem nich tiež navrhoval mobiliár a interiérové úpravy sakrálnych priestorov. Väčšinu z nich vytvoril v 60. – 70. rokoch 19. storočia najmä v regiónoch severného a stredného Slovenska, ktoré boli spojené s jeho pôsobením. Pieťové oltárne obrazy a cykly Krížových ciest zanechal najmä v kostoloch v Žiline a jej širšom okolí, ale tiež na Kysuciach, Orave, Liptove a v Turci. Vznikli hlavne počas jeho učiteľského pôsobenia v Žiline v rokoch 1856 – 1865, kde učil kreslenie na reálke, a v Banskej Bystrici, kde od roku 1865 do roku 1878 pôsobil ako profesor prírodných vied a kreslenia na gymnáziu. So Žilinou nestratil kontakt ani vtedy, keď v tej prestal učiteľsky pôsobiť. Koncom 60. rokov 19. storočia vtedy už známeho umelca pozval vypracovaním plánov na obnovu poliatom múrovného vrcholujúceho Farského kostola. Najvoľnejší Trojice v Žiline. Roku 1868 navrhol architektúru hlavného oltára s dvoma veľmi nestálcimi korunami rímsu s nadstavcom vyplneným oválnym obrazom sv. Juraja zabíjajúceho draka. Táto horná časť oltára si dodnes zachovala niím určenú podobu. Pre tento kostol Klemens namaľoval pravdepodobne v rokoch 1869 – 1870 aj lepší rozmerniejšie plátna. Najvážlicemi z nich patrí centrálne miesto na hlavnom oltári. Zobrazuje patrocínium kostola – Najvoľnejšiu Trojicu zachytenú v harmonickej pôsobiacej, dôsledne symetrickej pyramídálnej kompozícii. Na tomto obraze, podobne ako na ostatných troch, uplatnil Klemens svoj typický maliarsky výraz založený na istote kresby, dôslednom modelovaní drapérie, spľvyavom nakopiac a dmenej farebnosti. Pre další žilinský kostol Obrátenia sv. Pavla na Mariánskom námestí umelec namaľoval obraz patróna tohto kostola – sv. Pavla, ktorý je umiestnený v strede oltárnej architektúry.

Obraz Panny Márie v Kostole Najvoľnejšej Trojice v Žiline

Obsiahla kolekciu sakrálnych obrazov vytvoril Klemens tiež pre kostol v Turzovke na Kysuciach. Popri obrazoch, určených na bočné oltáre a cykle Kríkovej cesty tu v roku 1876 namaľoval aj veľmi úspešné dielo sakrálneho charakteru prepojené s drotárskym motívom – niekoľkíjtu cirkevnú zástavu, nazývanú Drotárska zástava, so sv. Viliamom. Pôvodne cirkevná zástava je v súčasnosti zaraďovaná v rámc, na druhej strane plátna je vyobrazený Anjel ochranca. Zaujímavým dokladom, ktorý osvetľuje

Hlavný oltár Kostola Najvoľnejšej Trojice

samotný pôvod a okolnosti vzniku tejto pamiatky, je text na nej: „Na pamiatku od slovenských petrohradských plechárov". Prezráda, že ju dali vyhotoviť turnovskí plechiari (resp. drotári, ktorí v druhej polovici 19. storočia začali popri drôte pracovať aj s plechom) pôsobiaci v Petrohrade, pričom príslušníkom slovenskú malí zrejme na mysli svoje vymedzenie sa v inostinskom prostredí, v kusom pracovali. Dielo poukazuje jednak na ich religioznu, jednak na ich majetnosť, kedže boli objednávateľmi umeleckého diela u známeho slovenského rnuvca. Tento obraz opodstatňuje doklad existencie majetnejších remeselníkov – drotárov, ktorí namiesto vandrovnú formu obživy a v rodzine základali prosperujúce dielne.

Kompozícia tohto Klemensovho obrazu sa v duchu klasicistických zásad člení do dvoch priestorových plánov. Do stredu prvého z nich zasadil umelec postavu svätca Viliama, ktorý je zachytený ako starý muž s biskupskou berlou a ciapkou. Jeho zrenuľ, ale dôstojný postoj dodáva zástave vážnosť, ba aj nadprirodzenú atmosféru. Pri Viliamových nohách leží výrobky typické pre podnikateľskú činnosť mcérnov diela – predmety z plechu. Druhý plán obrazu, zoprezentujúci sa za svätcom, vyplňa krajina – turnovská prírioda a kostol. Tu treba poznamenať, že Klemens svojimi krajinomalbami reálnosť do slovenského výtvarného umenia pojem tzv. intimnej krajiny, ktorá sa svojou vnútornou výstavbou a prevedením priblížovala takmer k zátišiu. Takáto idealizácia, harmonicky pôsobiaca krajina sa objavuje aj na pozadí drotárskej zástavy. Idealizácia domácej horskej krajiny odrážala filozofiu myslitelov slovenského národného obrodenia. Podľa nich príroda vplývala na utváranie povah a charakterov ľudí – dôležitý národno-obrodenský činitoľ.

Na obraze je tiež zaujímavý prenesenie pôvodného patróna sv. Viliama z klampiarov na drotárov – plechiarov. Kedže toto remeslo vemilo pomerne nesokoro, jeho reprezentanti tvorili len malú skupinu a nebolí pevnejšie organizovaní, a svojho patróna si vybrali neskôr a odvodili ho druhotne od vlastnej práce s plechom, ktorý pre nich orvával ľúrskej pole pôsobnosti a uplatnenie podnikateľských schopností, ktoré najúspešnejšie uplatnili na naských a amerických trhoch.

Drotárska zástava je pozoruhodným dokladom dobovej reflexie drotárskeho remesla. Svedčí o meniacej sa sociálnej štruktúre drotárov, ktorá narastá v druhej polovici 19. storočia v súvislosti so dobodou podnikania a s tým spojenou možnosťou zakladania dielní. S rastúcou živnomu úrovňou a zmenou spôsobu života rýčh majitrov, ktorí zanechali vandrovnú podobu remesla a stali sa z nich podnikatelia, rástli aj ich nároky – na skultúrnenie prostredia i na prezentáciu svojho remesla. Drotárska zástava sa svojím reprezentačným charakterom priblížuje k cechovým insígniám, čo svedčí o snahe dať drotárskemu remeslu tieť náležitý spoločenský status.

Jozefovi Božetechovi Klemensovi patrí osobné miesto v dejinách slovenského výtvarného umenia. Nielen preto, že svojou tvorbou položil základy línie národne orientovaného maliarstva, ale tiež preto, že pedagogickým a umeleckým pôsobením v regiónoch severného a stredného Slovenska významne prispel k rozvoju a podpore výtvarného života v týchto oblastiach.

Monika Vláčková
Považské múzeum v Žiline
Foto archív
Autorka je historička umenia

Podobizeň Ľudovíta Štúra reprodukovaná na pohľadnici

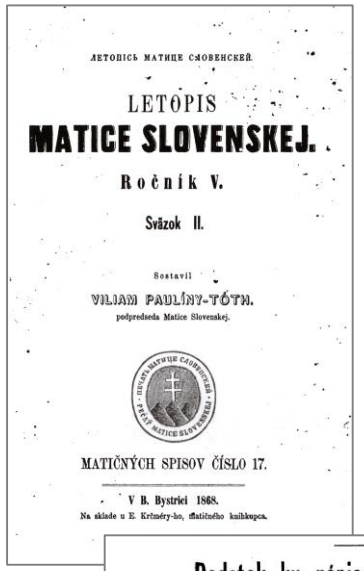

LETOPIS MATICE SLOVENSKEJ.

Ročník V.

Sväzok II.

Sostavil

VILIAM PAULÍNY-TÓTH.

podpredseda Matice Slovenskej.

MATIČNÝCH SPISOV ČÍSLO 17.

V B. Bystrici 1868.

Na skláde u E. Krížmáry-ho, tlačiteľného knihkupca.

Dodatok ku nápisom runoslovanským

v horách Kremnických.

Známe mi boly zprávy ze *„Sokola"* o nápisoch v horách Kremnických sa nachádzajúcich. Nie jednoho zdarilý tam podaný nákres, (teraz na obraze I.) nedovoloval prísneho posudku, konečne o min. prázdninách doprovodil mňa p. prof. *E. Černý* ku Velestúrskemu nápisu (obr. II. [b]), ktorý som verne odkreslil a priniesol do Kremnice p. *Krížkovi*, aby ho použil ku tlači. Po dnes obdivovať musím pilnosť a vytrvalosť p. *Krížkovú* pri zdarilom rozluštení tohoto napísu; kde On, ako sám povedal, v začiatku nič inšie pri rukách nemal iba *„Staroitaliu* od *Kollára."* Za všetku Jeho pilnosť a vytrvalosť: *Nech mu je sláva!*

Ešte v novembri min. roku požiadal mňa p. *Krížko*, abych mu učinil nákres z kameňa zlomkového pre tlač (obr. III.) ktorý sa nachádza v sbierkách matičných v B. Bystrici. Vezmúc kameň ku práci neznajúc ani jeho

1) Jedna Havranná Skala má sa nachodil v Liptove, druhá na pomedzí zvolensko-novohradsko-malohontskej stolice, asi štyri hodiny cesty od Hronca k juhovýdu vzdialená, a tretia v srednom Tekove, k severnej strane od Inovca, štvrtia vraj v chotári Handlovej k Novej Lehote stá.

Maliar s „leonardovským duchom"

Slovenský Leonardo da Vinci – Jozef Božetech Klemens – sa narodil 8. marca 1817 v Liptovskom Svätom Mikuláši ako syn sedlára a výrobcu kočov, zomrel pred 125 rokmi vo Viedni – 17. januára 1883 – po neúspešnej operácii ľadvinových kameňov.

Jeho záujmy a povolania boli skutočne mnohostranné; vystriedal ich veľa, pôsobil na mnohých miestach a život ho dobre poprehánal. A ako pripomína Michal Eliáš (Historická revue 2/1998) počas pražských štúdií vyučoval na Amerlingovom vzdelávacom ústave. Práve tomuto pražskému lekárovi – dr. Karolovi Amerlingovi – adresoval Klemens list, v ktorom opisuje svoj výlet do Vysokých Tatier...

Originál listu datovaného v Banskej Bystrici 16. septembra 1880, je v archíve Národného múzea v Prahe. Opis výstupu Kôprovou dolinou do Temných Smrečín a na Kriváň pochádza skutočne od Jozefa Božetecha Klemensa a použil ho dr. Július Kálmán v článku „Ako videl slovenský maliar Tatry pred 77 rokmi" (Krásy Slovenska 11/1957). Pre jeho originalitu som dal prednosť tejto téme pred zamýšľaným článkom o Klemensových vynálezoch...

Výlet na Kriváň uskutočnil Klemens so svojou dcérou Bohdanou, učiteľkou, a jej kolegyňou Válkovou z Plzne. Maliar mal v tom čase 63 rokov (!). Výletníci sa vybrali 19. augusta 1880 z Banskej Bystrice do Liptova a pobudli tam dva dni, aby sa na cestu pripravili. Klemens vo svojich zážitkoch uvádza doslovne toto:

–... Po dostatočných prípravách v Pribyline vybrali sme sa 21. augusta popoludní s dvoma sprievodcami smerom ku Kriváňu málo naklonenou rovinou posiatou malými hájmi, prepletenou roľami, ale hlavne lúkami, kde ľud pracoval pri sene a oživoval dlho tiahlymi, melancholickými piesňami celé okolie. Rovina sa tiahne až na samú pätu Kriváňa, krovu hučí divá rieka Belá...

Krásy a divy Jul. Br. Karolovi Amerlingovi prezrádza obdivuhodný pozorovací talent Jozefa Božetecha Klemensa i jeho literárne vlohy. Chronologicky zachytáva púť k vysnenému cieľu, k symbolickému štítu:

–... Medzi Tichou (dolinou) a Kôprovou v tej výške, kde už prestala rásť kosodrevina, vyviera z pôdy na neveľkej poľane neobyčajne mnoho prameňov. Tieto sa stráňou hneď vrhajú čo malá rieka do doliny Kôprovej, kde má svoj počiatok Belá. Sú to krásy a divy vznešenej prírody, pre ktoré niet slov a tým menej ich možno v krátkosti opísať. ... Škoda, že tu nemožno ísť ďalej hrebeňmi; nie sú tu pešinky ako v Alpách: Bolo by možné uvidieť krátkou cestou mnohé morské oká a mnoho iných jazier, akými sa Tatry pred iným horstvom vyznamenávajú. Sú to štíty, pyramídy, zápole, hrebene, grúne a brala premiešané morskými okami čiste tůžobne obrátené k nebesiam. Toto ani horstvo Sinai v sebe nemá. Duch Slovana môže objať Tatry v ich kráse a veľkosti... Tatry boli a sú naše oltáre...

Na druhý deň – 23. augusta stúpali piati výletníci (J. B. Klemens, jeho dcéra Bohdana, slečna Válková a dvaja sprievodcovia – pozn. aut.) dolu dolinou, zo stromov si robili priechody z jedného brehu rieky Belej na druhý, ako to robili aj v predošlý deň. Bola pred nimi úloha: vystúpiť na temeno Kriváňa!

–... Z Vyšnej Priehlbiny sa stúpa na temeno veľmi ťažko pre samé balvany, ktoré akoby z neba nasypal. Niekoľko ráz nás zahalila hmla... Hrebeň pod nami pretínal ďalej široký asi 6 m s dostatočnými priehlbinami, takže si tu možno pomáhať aj rukami... Temeno je asi 12 m dlhé a asi 8 m široké. Z temena je prekrásny výhľad do diaľky. Vidno naokolo grupu celých Tatier s dvoma ešte vyššími vrcholmi: s Lomnickým a Gerlachovským. Tieto nestoja tak osamote ako Kriváň, vystupujú väčšmi z masy a nie sú tak impozantné. Na temene sú dve rozbité fľaše, ktoré zložené dávajú puzdro na vizitky návštevníkov. Toľko úryvky z Klemensovho zaujímavého listu o netradičnom výlete do Vysokých Tatier s výstupom na Kriváň.

Pavol M. KUBIŠ

Súpis článkov, regionálna tlač (výber)

J.B.Klemens. Čestný občan mesta Žiliny: (155. výročie narodenia) / Štefan Atila Brezány. – In: Cieľ. – Roč. 25, č. 10 (1972), s. 5.

Poznáte históriu svojho mesta? (2.). - Obr. 1. - In: Žilinský večerník. - Roč. 3, č. 8 (1993), s. 7.

Zemetrasenie lokalizoval maliar Jozef. B. Klemens / (Far). - In: Žilinské noviny. - Roč.3, č.6 (4.2.2002), s.11.

Stodeväťdesiate výročie narodenia J.B.Klemensa : významný človek urobil pre Žilinu veľa / Mária Okániková, Monika Škvarnová. - Fotogr., obr.- In: Žilinský večerník : týždenník Žilinského kraja. - Roč. 16, č. 13 (2007), s. 21.

Jozef Božetech Klemens : výročia významných osobností žilinského regiónu / [autor] -dj-. - Fotogr.- In: Žilinský večerník : týždenník Žilinského kraja. - Roč. 17[18], č. 5 (2008), s. 11.

Súpis článkov, séria zo Žilinského večerníka z roku 2020 (výber)

Jozef Božetech Klemens - slovenský Leonardo da Vinci (1. časť) : Žilina vo výtvarnom umení / Patrik Groma, Peter Štanský, Milan Novák. - Obrázky.- In: Žilinský večerník : týždenník severného Slovenska. - ISSN 1338-1822. - Roč. 29, č. 11 (10.03.2020), s. 16.

Jozef Božetech Klemens - slovenský Leonardo da Vinci (2. časť) : Žilina vo výtvarnom umení / Patrik Groma, Peter Štanský, Milan Novák.- Obrázky. - In: Žilinský večerník : týždenník severného Slovenska. - ISSN 1338-1822.- Roč. 29, č. 12 (17.03.2020), s. 16.

Jozef Božetech Klemens - slovenský Leonardo da Vinci (3. časť) : Žilina vo výtvarnom umení / Patrik Groma, Peter Štanský, Milan Novák. - Obrázky.- In: Žilinský večerník : týždenník severného Slovenska. - ISSN 1338-1822.- Roč. 29, č. 13 (24.03.2020), s. 16.

Jozef Božetech Klemens - slovenský Leonardo da Vinci (4. časť) : Žilina vo výtvarnom umení / Patrik Groma, Peter Štanský, Milan Novák. - Obrázky. - In: Žilinský večerník : týždenník severného Slovenska. - ISSN 1338-1822. - Roč. 29, č. 14 (31.03.2020), s. 16.

Jozef Božetech Klemens - slovenský Leonardo da Vinci (5. časť) : Žilina vo výtvarnom umení / Patrik Groma, Peter Štanský, Milan Novák. - Obrázky. - In: Žilinský večerník : týždenník severného Slovenska. - ISSN 1338-1822.- Roč. 29, č. 15 (07.04.2020), s. 16.

Jozef Božetech Klemens - slovenský Leonardo da Vinci (6. časť) : Žilina vo výtvarnom umení / Patrik Groma, Peter Štanský, Milan Novák. - Obrázky. - In: Žilinský večerník : týždenník severného Slovenska. - ISSN 1338-1822. - Roč. 29, č. 16 (14.04.2020), s. 16.

Jozef Božetech Klemens – slovenský Leonardo da Vinci (1. časť)

Osudy mnohých významných Slovákov v našom meste Žilina sú známe, no napriek tomu možno rozšírovať a dopĺňať naše vedomosti o nové, neznáme poznatky. Pri archívno-historickom skúmaní o pobyte jednej z najvýznamnejších osobností Slovenska v Žiline – Jozefa Božetecha Klemensa. O tomto maliarovi, sochárovi, staviteľovi, technikovi, vynálezcovi, archeológovi, prírodovedcovi a učiteľovi – preto je prirovnávaný k slávnemu učencovi z obdobia talianskej renesancie Leonardovi da Vincimu – vyšlo mnoho vedeckých i populárnych článkov. Jeho osudmi sa zaoberal i žilinský historik Alexander Lombardini v Slovenských pohľadoch v roku 1888 i Dušan Halaj v Žilinskom večerníku 29. januára 2008. Jeho životopis a dielo boli opísané i v Slovenských pohľadoch v roku 1925. Kto bol tento predstaviteľ kultúrneho a umeleckého života obdobia slovenského národného obrodenia? Narodil sa v Liptovskom Mikuláši 8. 3. 1817, zomrel 17. 1. 1883 vo Viedni po nevydarenej operácii na obličkové kamene, kde ho aj pochovali na centrálnom cintoríne. V súčasnosti je údajne cintorín zlikvidovaný. Klemensov otec pochádzal zo sliezskeho Kladska – obec Frankenstein, matka bola z Tatier. Otec bol zručný remeselník, sedlár a výrobca kočov, po ktorom syn zdedil technické zručnosti, ktoré v štúdiu v Prahe zdokonalil.

Busta Jozefa Božetecha Klemensa od akad. sochára Ladislava Beráka.

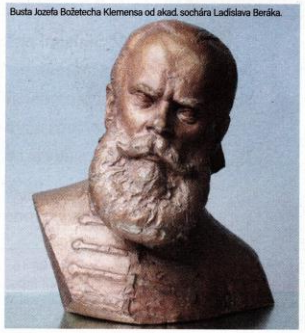

Patrik Groma, Milan Novák, Peter Štanský, snímka Vlado Bača

Jozef Božetech Klemens – slovenský Leonardo da Vinci (2. časť)

Jozef Božetech Klemens už ako mladý prejavil výtvarný talent, maľoval maľby na otcom vyrábané koče, ale i kostolné obrazy. Na odporučenie viacerých českých osobností, ktoré videli jeho diela, odišiel v roku 1837 študovať do Prahy na maliarsku akadémiu. Pôsobil tu do roku 1843, ale i neskôr sa do Prahy vracal. Na návrh správcu akadémie grófa Františka Antonína II. z Thunu a Hohenštejna (13. 6. 1809 – 22. 11. 1870) vyučoval v mnohých šľachtických a mešťanských rodinách v Prahe kreslenie. Zoznámil sa s mnohými predstaviteľmi českého národného obrodenia, ako boli Palacký, Šafárik, Purkyně, Čelákovský a ďalší. Spolu s nimi chcel založiť priemyselnú školu, čomu však príchod revolúcie zabránil. Klemens sa zameral v Prahe na maľovanie podobizní, ale i väčších obrazov. V roku 1842 založil ateliér na výrobu fotografií – dagerotypie, čo uskutočnil len tri roky po tomto vynáleze vo Francúzsku. Žiaľ, výrobu sa mu nepodarilo rozbehnúť. V roku 1843 sa vrátil na čas na Slovensko, kde sa venoval portrétovaniu, ale i návrhu na zriadenie priemyselnej školy v Banskej Bystrici v roku 1846. V Liptovskom Jáne sa usiloval o výrobu zinkovej beloby z miestneho uhličitého prameňa. Potom sa vrátil do Prahy a študoval technické vedy na tamojšej polytechnike, kde potom v roku 1856 spravil skúšky z prírodných vied, ako i češtiny a nemčiny. Klemens sa tak stal kvalifikovaným učiteľom, diplomovaným staviteľom, maliarom a technikom.

Jozef Božetech Klemens: Budatínsky zámok (kresba, 1874), dnes nazývaný Budatínsky hrad.

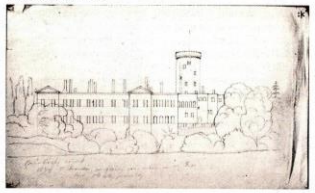

Patrik Groma, Milan Novák, Peter Štanský, snímka Literárny archív SNK, sign. SK 160/13

Jozef Božetech Klemens – slovenský Leonardo da Vinci (3. časť)

Jozef Božetech Klemens sa v roku 1848 oženil s mladou sedemnásťročnou šľachtičnou Adelou Kuglerovou, pochádzajúcou z Kolína nad Rýnom. Práve v čase svadby vypuklo povstanie a namiesto svadby išli stavať barikády do pražských ulíc. V roku 1849 sa Klemens vrátil na Liptov, maľoval množstvo kostolných obrazov i podobizní. Podľa jeho plánov postavili kostol v Liptovskom Bobrovci i s jeho obrazmi. V roku 1855 dostal ponuku vyučovať kreslenie v Belehrade na lýceu. Klemens so svojou rodinou odcestoval po Váhu a Dunaji do Budapešti na vlastnoručne zhotovenej plti a potom parníkom do Belehradu. Tu zhotovil i sochu – poprsie známeho srbského politika Kara Đorđeviča. Žiaľ, ochorel tu na zimnicu, a preto sa v roku 1856 vrátil do Prahy, kde spravil už spomínané skúšky. V roku 1856 prešiel do Žiliny učiť na reálke. Na škole bol veľmi aktívny v práci s mládežou, povzbudzoval mládež k vzdelávaniu, ktoré pre nich znamenalo lepšiu budúcnosť. Aj v Žiline sa Klemens prejavoval ako uvedomelý Slovák. Dňa 15. januára 1858 postihlo Žilinu zemetrasenie, ktoré Klemens opísal a poznatky publikoval v zahraničí.

Podobizeň Jozefa Božetecha Klemensa v Budči v Prahe pri Žitnobráne č. 525 (dagerotypia, 1841 – 1843).

Patrik Groma, Milan Novák, Peter Štanský, snímka Literárny archív SNK, sign. SK 160/13

Jozef Božetech Klemens – slovenský Leonardo da Vinci (4. časť)

Dňa 15. augusta 1858 navštívil Žilinu Dionýz Štúr (2. 4. 1827 – 9. 10. 1893) z Ríšskeho geologického ústavu vo Viedni. Spolu s Klemensom uskutočnili geologický a botanický výskum Veľkého Rozsutca. V tomto čase realizoval viaceré maľby i v žilinských kostoloch, kde sa podľa jeho plánov z roku 1866 uskutočnili opravy poškodeného r. k. farského Kostola Najsvätejšej Trojice v Žiline (práce dokončili v r. 1869) a kde namaľoval obraz Panny Márie – Imaculata, Ukrižovanie, Svätá Anna a Najsvätejšia Trojica (olej, 1869) a pre Kostol Obrátenia sv. Pavla v Žiline malý kruhový obraz sv. Pavol v hornej časti oltárneho obrazu, ktorý v roku 1886 poškodil požiar.

V meste bol Klemens veľmi aktívny, pomáhal pri stavbách mesta (studne, pivovar). Stal sa váženým občanom mesta a za mnohé zásluhy ho v roku 1860 menovali za mešťana – v literatúre sa chybne uvádza, že bol čestným občanom. V dňoch 6. až 7. júna 1861 sa Klemens zúčastnil memorandového zhromaždenia v Martine, čo sa stretlo s nesúhlasom niektorých Žilinčanov a jeho obvinením z panslavizmu a dokonca poškodením jeho domu atramentom. Klemens po zrušení reálky v roku 1863 odišiel zo Žiliny do Banskej Bystrice, kde učil na katolíckom gymnáziu. Keďže neovládal maďarčinu, učil potom na tamojšom evanjelickom lýceu kreslenie. V roku 1868 po smrti manželky sa oženil s Antóniou Riznerovou z Kláštora pod Znievom.

Účastníci memorandového zhromaždenia národa slovenského 6. a 7. júna 1861 (litografia).

Patrik Groma, Milan Novák, Peter Štanský, snímka Literárny týždenník

Jozef Božetech Klemens – slovenský Leonardo da Vinci (5. časť)

V našom archívno-historickom výskume sme sa zamerali aj na zatiaľ nedoriešený problém – kde v Žiline Klemens býval. Alexander Lombardini píše, že Klemens vlastnil v meste dom, ktorý po odchode predal žilinskému učiteľovi katolíckej ľudovej školy Jozefovi Záhumenskému. Vďaka písomnostiam žilinského archívu sme zistili, že uvedený dom sa nachádzal na vtedajšej Bočnej uličke – Platea lateralis, čo je dnes Vurumová ulica č. 5. Tento dom (pôvodne pred rokom 1849 to boli dva samostatné stredoveké domy) patril zemianskej rodine Klobuckých, v roku 1849 tu bývala vdova Antona Klobuckého a štyri osoby. Rodine Klemensovej sa tu narodili dve deti – synovia Vladimír v roku 1857 a syn Bohuslav Peter v roku 1859. Klemensovci mali spolu šesť detí – štyroch synov a dve dcéry. Dom v čase ich pobytu mal renesančnú pivnicu, dve izby a komoru. Po odchode Klemensovcov kúpil dom Jozef Záhumenský, postupne ho vlastnili jeho potomkovia Ján, Štefan, Mária a Edita, ktoré ho potom v roku 1908 predali za 27 900 korún Markusovi Linsenbergerovi s manželkou Margitou, rod. Drexlerovou. Markus bol obchodník, ktorý tu mal obchod, v roku 1931 spolu s Arpádom a Hugom Linsenbergerom. V roku 1940 bol na dom a obchod menovaný národný správca, ale dom nebol arizovaný a prešiel v roku 1949 na dedičov Helenu Quitnerovú a Rudolfa Kleina. V roku 1961 ho zoštátnili.

Dom v Žiline na Vurumovej ulici č. 5, v ktorom býval Jozef Božetech Klemens.

Patrik Groma, Milan Novák, Peter Štanský, snímka Jozef Feiler

Jozef Božetech Klemens – slovenský Leonardo da Vinci (6. časť)

Klemensov bývalý prízemný dom chcel ešte v roku 1928 nadstaviť Markus Linsenberger o jedno poschodie podľa pekného projektu vtedy v Žiline začínajúceho architekta z Moravskej Ostravy Jozefa Zweigenthálera, ale nadstavbu domu mesto nepovolilo. Dôvodom bolo úsilie mesta rozšíriť ulicu a demolovať časti niektorých domov, najmä zo začiatku ulice. To sa však doposiaľ neuskutočnilo. V dome bol pred rokom 1990 obchod s potravinami, renesančná pivnica bola zasypaná. Do domu boli dva vstupy z ulice a zadný vstup od hotela Reich – reštaurácie Dukla. Pamiatkarsky prieskum potvrdil, že dom tvorili pôvodne dva úzke samostatné domy, nadzemné podlažie bolo renesančné zo 16. storočia, časť domu bola baroková z 18. storočia a z polovice 19. storočia bola klasicistická prestavba. Stavebné degradačné úpravy boli z 20. storočia. Dom prešiel nedávno veľkou rekonštrukciou, bola obnovená a sprístupnená zasypaná renesančná pivnica a obnovené nadzemné časti a dvor pre potreby reštaurácie a pizzerie. Bolo by potrebné dať na dom pamätnú tabuľu na počesť pôsobenia Jozefa Božetecha Klemensa v Žiline, a taktiež k dielam, ktoré vytvoril nielen v Žiline, ale i na Slovensku.

Návrh oltára, na ktorom Klemens pracoval v roku 1958 v Žiline. Ten sa nakoniec realizoval len v ústrednom motíve ako olejomaľba obrazu sv. Cyrila a Metoda v kostole v Dohňanoch pri Púchove v roku 1863.

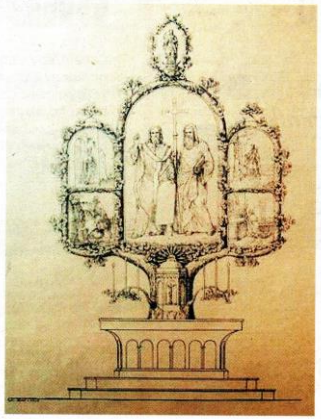

Patrik Groma, Milan Novák, Peter Štanský, snímka archív Patrik Groma

Akademický maliar, nadšený slovenský vlastenec, spoluzakladateľ Matice slovenskej a Múzea kráľovstva českého v Prahe **Jozef Božetech Klemens**, narodil sa 8. marca 1817 v Liptovskom Mikuláši. Jeho maliarske nadanie objavili českí vlastenci Amerling a Štulz. Na ich odporučanie študoval i bez stredoškolského vzdelania na maliarskej akadémii v Prahe (1845), vyučoval na Amerlingoskom a sirotárskom kostole), vo Varíne, Dihom Poli, Sučanoch, na mnohých miestach Kysúc a inde.

Zaoberal sa i botanikou a mineralógiou. Vlastnil zbierku našej flóry a nerastov. Mal záľubu i v sochárstve. V Bělehrade vyhotovil poprsie Kara-Đurđa a iné. Tiež v staviteľstve (rekonštrukcie kostolov).

Viac rokov pracoval na výnáleze modelu stroja pre vo-

Čestný občan mesta Žiliny

J. B. KLEMENS

(155. VÝROČIE NARODENIA)

vej Budči a vrátil sa na Slovensko (1849). Po krátkom pobyte v Liptov. Mikuláši pôsobil na kniežacom lýceu v Belehrade. Po návrate do vlasti stal sa profesorom kreslenia na žilinskej vyššej reálke od 1856 až 1863. Bol veľmi obľúbeným, mesto Žilina za zásluhy menovalo ho za mešťana, čím získal všetky výsady a práva mesta. Záčastnil sa zakladajúceho valného zhromaždenia v Martine (1861). Po zrušení žilinskej re-

álky (1864) odchádza ako suplent na rím.-kat. gymnázium v Ban. Bystrici, vyučoval kreslenie i na ev. gymnáziu, učňovskej a ľudovej škole. Po 15-ročnom účinkovaní v Ban. Bystrici z dôvodu neznalosti maďarskej reči bol penzionovaný (1878).

Ako mnohostranne činný, zaslúžil sa hlavne maľbou obrazov. Umelecky zvečnil národovcov Ľ. Štúra, Š. Moyzesa, K. Kuzmányho, J. D. Makovického, P. Jozeffyho. Š. Závodníka, J. Loosa, A. Sládkoviča a iných. Počas žilinského pôsobenia portrétoval prefekta školy F. Drahotuského a národovca dr. J. Milca.

Žijúc v nedostatku, uvítal vyhotovenie projektu a vymaľovania kostola v Bobrovci, kde na strope stvárnil päť veľkých kompozícií. Jeho sakrálne umenie nájdeme v Prievidzi, Kláštore pod Znievom, Žiline (farskom a farskom kostole), Bánovciach nad Bebravou, Ivanke pri Dunaji, Dolnom Kubíne, Ružomberku, Liptovskom Mikuláši, Bobrovci, Ľubietovej, Banskej Bystrici, Kremnici, Banskej Štiavnici, Hronseku, Dolnej Strede, Kráľovskej Lehote, Ňárade, Ipeľskej Predmieri, Ipeľskej Novej Vsi, Ipeľskej Strekovej, Ipeľskej Hrušovej, Ipeľskej Pelsovej, Ipeľskej Vrbovej, Ipeľskej Ľupči, Ipeľskej Kalin

Ukážky známych portrétov

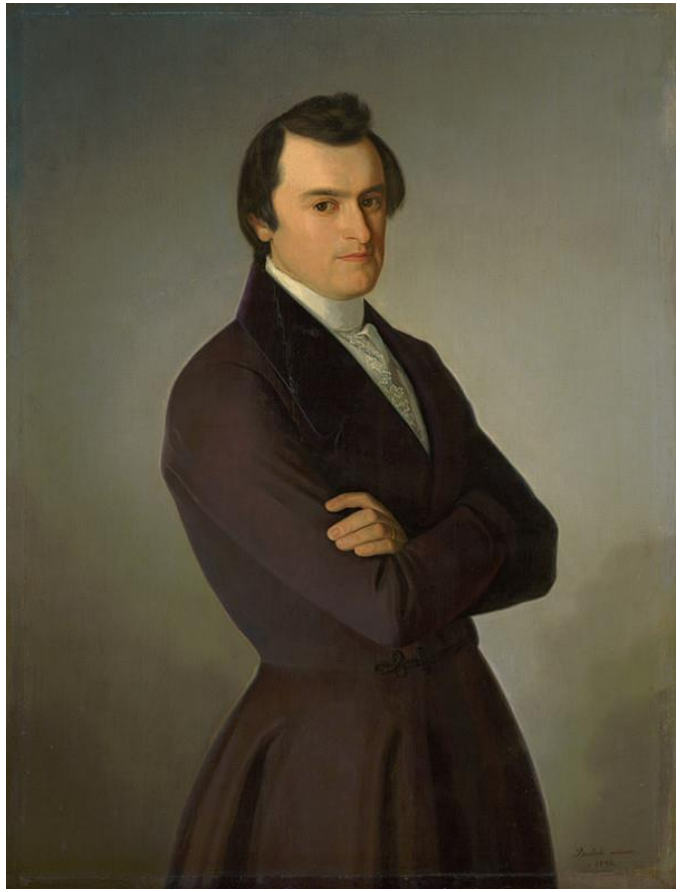

Podobizeň M.M.Hodžu

Podobizeň Márie Szmrecsányi
rod. Berzeviczy

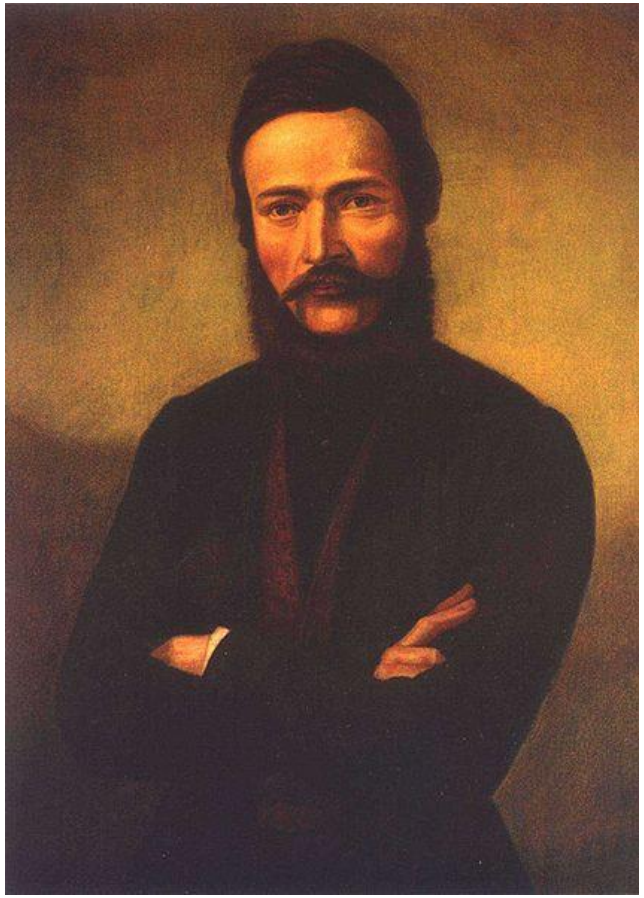

Podobizeň Ľudovít Štúr

Použitá literatúra

Jozef Božetech Klemens - známy i neznámy / Juraj Chovan. - In: Biografické štúdie 12. Bratislava : Matica slovenská, 1985. - S. 64-73.

KRESÁNEK, Peter. *Slovensko. Ilustrovaná encyklopédia pamiatok : historická architektúra : pamiatky výtvarného umenia : pamätihodnosti*. Bratislava: Simplicissimus vydavateľstvo, 2009. 983 s. ISBN 9788096983902

***Biografický lexikón Slovenska. IV, Ch-Kl*. [1. vyd. Martin: Slovenská národná knižnica, Národný biografický ústav, 2010. 587 s. ISBN 9788089301577**

BEŇOVÁ, Katarína. *Pamiatky františkánskeho rádu v 19. storočí na Slovensku a Konrád Švestka*. 1. vyd. Martin: Vydavateľstvo Matice slovenskej, 2013. 207 s. ISBN 9788081151545

ELIÁŠ, Michal. *Stojedenásť známych Slovákov*. 1. vyd. Martin: Matica slovenská, 2017. 231 s. ISBN 9788081281617

LEIKERT, Jozef. *Osudy osobností Slovenska*. Prvé vydanie. Bratislava: Ikar, 2020. 414 strán. ISBN 9788055170305

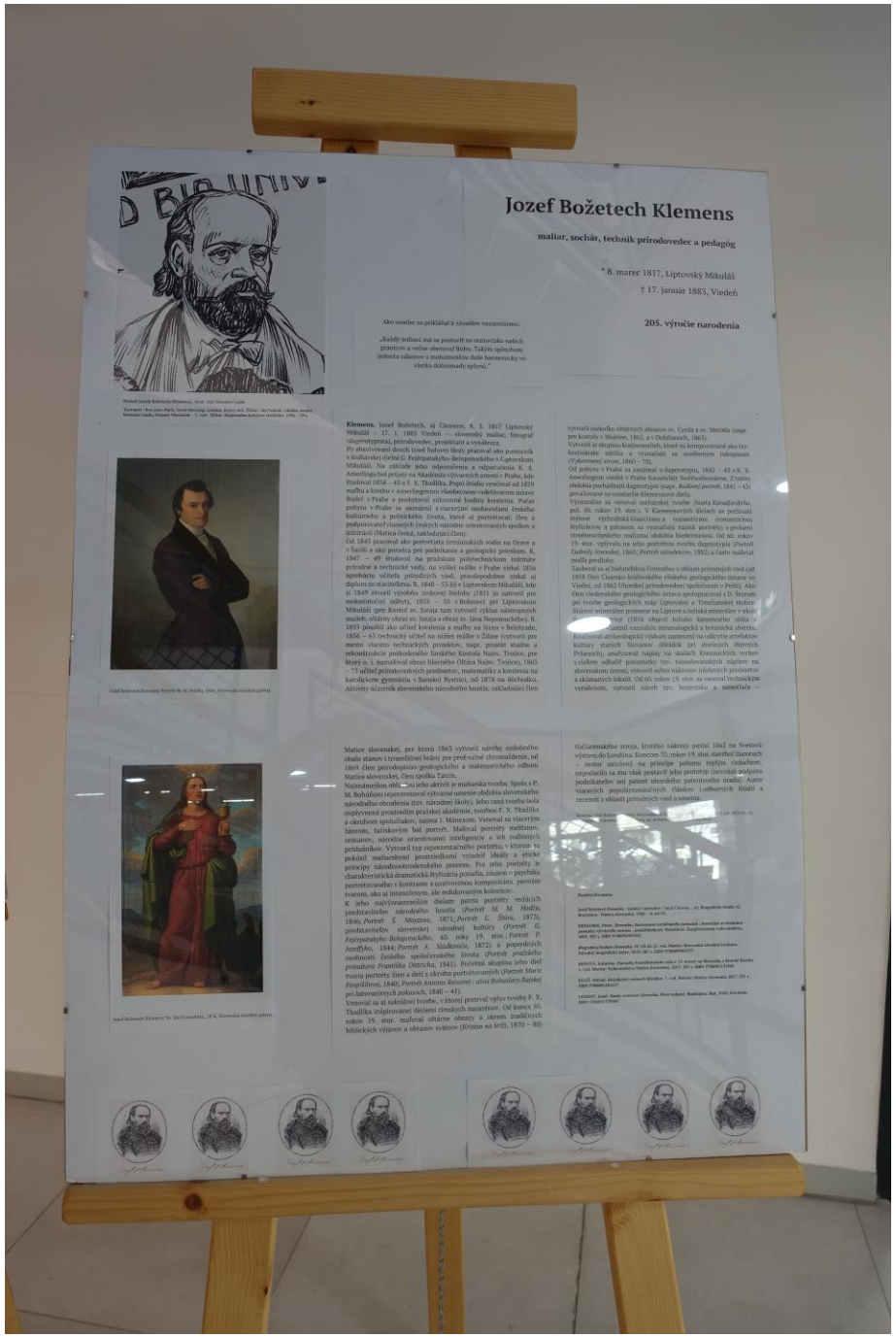
Jozef Božetech Klemens
maliar, sochár, technik prírodovedec a pedagóg
* 8. marec 1817, Liptovský Mikuláš
† 17. január 1883, Viedeň
205. výročie narodenia

Úsek regionálneho výskumu dokumentov a informácii
Krajská knižnica v Žiline

2022